

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל

הלכה

אין מלאכת חמשכן דוחה שבת

פרשת ויקהל – שקלים תשפ"ב

שנה כ"ד – קובץ י"ט [תשצ"ט]

יז"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

יעמדו על הברכה

המזכים את הרבים בהפצת תורתו
של מרן הגאב"ד שליט"א

חשיעור השבועי מוקדש

לעילוי נשמת

הרב פתחיה מאיר

בן הרב יהושע ז"ל

זינבערגער

שימש ברבנות בקהילת ניו רושל – ארז"ב
למעלה מארבעים שנה

הונצח ע"י משפחתו

פרשת ויקהל – שקלים

אין מלאכת המשכן דוחה שבת

"ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' כל העשה בו מלאכה יומת" (ל"ה ב').

"הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת" (רש"י).

א

הטעם דהו"א דידחה את השבת

יש להעיר לכאורה דכבר למדנו הלכה זו מפסוק בפרשת כי תשא (ל"א י"ג) כמובא שם ברש"י "אע"פ שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה המלאכה".

אך באמת אין בזה תימה, דבפרשת תשא ציוה הקב"ה למשה כל אותם הדברים שמושה צוה לבנ"י בפרשתנו. אך עדיין קשה דהלא ביבמות (ו' ע"א) דרשו מקרא דאת שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו (ויקרא י"ט) דאין בנין בית המקדש דוחה את השבת, ולמ"ל תרי דרשות להלכה זו.

ונראה לכאורה לפי פשוטן של דברים, שדברי רש"י בפרשתנו ובפרשת כי תשא מתייחסים למשכן שבמדבר וכפשטיה דקרא, וכך מפורש בלשון רש"י "הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת", וכן בפרשת כי תשא "אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן, אל יקל בעיניך וכו'", ומה שדרשו ביבמות מתייחס לבית המקדש שבירושלים עיה"ק וכלשון הפסוק בפרשת קדושים "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו", וכן לשון הגמ' שם שאין "בנין בית המקדש דוחה שבת".

והוי אמינא לחלק בין זה לזה, דשמא משכן שבמדבר שאני משום חביבותן של ישראל דור המדבר ויוצאי מצרים, ונבנה ע"י משה רבינו, ולשעה היה עד שנבנה בית

אין מלאכת המשכן דוחה שבת

עולמים, ומאידך הו"א שבית עולמים בהר המוריה עדיף, וקמ"ל שאין מחללין שבת לא להעמיד את המשכן וכליו ולא לבנות בית המקדש לכבוד ולתארת בירושלים.

כך נראה פשוט לענ"ד.

והנה בפנים יפות בפרשת תשא הביא קושיא בשם אביו הגדול ר' צבי מטשורטקוב, לפי"ד הגמ' ביבמות שם דרצו להוכיח ממה דאיצטריך קרא שאין בנין בהמ"ק דוחה שבת דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, ותירצו דצריך קרא דאף לאו דמחמר אינו נדחה משום בנין ביהמ"ק, וקשה למה לי קרא שאין בנין המשכן דוחה שבת, והלא במשכן לא היה מחמר, דאילו היה מחמר במשכן אף הוא היה בכלל ל"ט מלאכות שנעשו במשכן, וכיון דלא היה מחמר הדרא קושיא לדוכתי למ"ל קרא דאינו דוחה שבת והלא לאו שיש בו כרת אינו נדחה מפני עשה.

ולכאורה נראה יותר, דאף אם היה מחמר במשכן [ולכאורה נראה כך דהלא בהמות משכו את העגלות שנשאו את הקרשים] אינו בכלל מלאכה, דרק מלאכות האדם הוי בכלל ל"ט מלאכות ולא מלאכת בהמתו, ועוד דאף במלאכות האדם כתבו תוס' בריש ב"ק דרק "הך דהוי במשכן חשיבא" הוי בכלל ל"ט מלאכות, ולא מה שלא היה מלאכה חשובה, ולכאורה כ"ז ברור.

ועוד הקשה שם הפנים יפות, מה הו"א שיהא בנין ביהמ"ק דוחה שבת, והלא אינו מקיים מצ"ע דבנין המקדש אלא בגמר עשיית המקדש והכלים, ועל מלאכת בונה עובר בתחלתו, דהבונה כלשהו חייב, וא"כ ל"א בזה עדל"ת כיון דאין עדל"ת אלא היכא דבעידנא דעקר הלאו מקיים העשה כמבואר בביצה (ח' ע"ב).

וגם קושיא זו לא הבנתי, דבאמת נראה ברור דלא רק גמר המצוה דוחה ל"ת, אלא כל מעשה המצוה מתחילתו ועד סופו, כדמוכח משבת קל"ג דמילה דוחה צרעת אף דעובר על טהרת הנגע בשעת קציצת הבהרת במילה וכל זמן שלא פרע לא יצא יד"ח במצות מילה, וכך גם מש"כ התוס' בקידושין (ל"ח ע"א ד"ה אקרוי) בשם הירושלמי (חלה פ"ב ה"א) דמצות מצה דוחה לאו דחדש, והקשו האחרונים (עי' שו"ת חידושי הרי"מ סי' י"ט) דחצי שיעור אסור מה"ת ואינו מקיים מצות מצה אלא באכילת כזית, אלא נראה פשוט דכל מעשה המצוה דוחה ל"ת ולא רק גמרו וקיומו.

אין מלאכת המשכן דוחה שבת

[אמנם הכשר מצוה לא חשיב בעידנא כמבואר בביצה שם דרך כאשר בהדי דכתיש קא מכסה דחי ל"ת, ואף בהכשר מצוה בעצם ולא במקרה מבואר בדברי הנמוק"י (בב"מ ל') דלא דחי ל"ת כמבואר בדבריו לענין כהן הנכנס לביה"ק להשיב אבידה דרך אם אסיפת האבידה הוא חלק מעצם המצוה דוחה ל"ת עי"ש היטב, וכך מוכח עוד מדברי התוס' (בב"ב י"ג ע"א ד"ה כופין, גיטין מ"א ע"א ד"ה לישא, וחגיגה ב' ע"ב ד"ה לישא) דעשה דפ"ר אינו דוחה ל"ת דל"ת קדשה כיון דעובר בל"ת בהעראה ואינו מקיים מ"ע אלא בגמר ביאה, הרי דאף הכשר מצוה בעצם שא"א בלעדיו לא הוי בעידנא לדחות ל"ת, וזה לא כדברי הטו"א שם, ועי"ש שהשיג עליו האמר"ב, והארכת בזה במנחת אשר כללי המצוות סימן כ"ז אות ג', עי"ש].

אך בעיקר הבנת הפנים יפות שהבין את דברי רש"י דמצד עדל"ת הו"א שתהיה מלאכת המשכן דוחה שבת, ומשום הכי הקשה מה שהקשה, ובאמת כך משמע בסוגית הגמ' ביבמות, אך רוח אחרת היתה בקרב רש"י, ודבריו מושתתים על דברי המכילתא בפרשתנו, וז"ל המכילתא:

"ויקהל משה, למה נאמרה פרשה זו, לפי שהוא אומר 'ועשו לי מקדש' שומע אני בין בחול בין בשבת, ומה אני מקיים מחלליה מות יומת בשאר כל מלאכות חוץ ממלאכת המשכן, או אף במלאכת המשכן ומה אני מקיים 'ועשו לי מקדש' בשאר כל הימים חוץ מן השבת, או אף בשבת והדין נותן ומה עבודה שאינה באה אלא מכח המכשירין הרי היא דוחה שבת, מכשירי עבודה שאין עבודה באה אלא מכוחן אינו דין שידחו את השבת, כגון שנטל קרנו של מזבח או שנפגמה הסכין שומע אני יתקנם בשבת, תלמוד לומר ויקהל משה וגו' בחול ולא בשבת".

ומבואר לכאורה דהו"א דגם תיקון המזבח דינו כקרבנות ציבור שדוחין את השבת מגזה"כ ד"במועדו", אפילו בשבת, ומש"ה צריך קרא דרך הקרבת הקרבנות דוחה שבת ולא תיקון המזבח, עי"ש.

וע"פ דברי המכילתא יתיישב גם מה שהקשתי למה בעינן תרי קראי ללמוד דאין מלאכת המשכן דוחה את השבת, דקרא דידן דהקדים להם אזהרת שבת למלאכת המשכן בעינן למילף דאין דין מלאכת המשכן כדין קרבנות ציבור, וקרא דאת שבתותי תשמורו ממנו למדו דל"א בזה עדל"ת וכמבואר בגמ' ביבמות הנ"ל.

אין מלאכת המשכן דוחה שבת

ב

אם תיקון המזבח דוחה שבת

והנה נחלקו גדולי הדור בימי קדם אם אפשר להקריב קרבנות בזמה"ז וכידוע משו"ת חת"ס (או"ח סי' ר"ח ויו"ד סימן רל"ו) והארכתי בזה במק"א (מנחת אשר ויקרא סימן ב'), ובשו"ת שערי צדק להגה"צ ר' מנחם מענדל מדעש (בסי' ק"ב) כתב שנתגלה לו בחלום טעם מחודש שאי אפשר להקריב קרבנות בזמה"ז, דהלא אף שמקריבין אף שאין בית כמבואר בדברי הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו הט"ו), מ"מ צריך מזבח וכיון שטמאי מת אנחנו אסור ליכנס למקום המקדש לעשות מזבח, וכמו שאין עשיית המזבח דוחה שבת כן אינו דוחה טומאה, דמחד קרא ד"במועדו" ילפינן שעבודת הציבור דוחה שבת וטומאה, ותמה על מרנן הרעק"א והחת"ס שלא עמדו על טעם ברור זה.

ובשו"ת מהרי"א הלוי (ח"א סימן פ"ח) דחה דבריו, וכתב דבאמת בנין המזבח דוחה שבת כמו הקרבת הקרבנות, ורק על בנין בית המקדש אמרו דלא דחי שבת, דאינה הכשר קרבן, אבל עשיית המזבח דוחה שבת וממילא דוחה גם את הטומאה. ובאמת מבואר להדיא במכילתא כדברי השע"צ דאין תיקון המזבח דוחה שבת, וזה כונת רש"י כמבואר, וכן מבואר גם בירושלמי שבת (פי"ט ה"א, פ"ז ע"א, וכעין זה בפסחים פ"ו ה"ג, מ"ב ע"ב) "הרי מזבח שנפל בשבת הרי אינו ראוי לבנות בשבת".

אך מאידך יש לתמוה על שני גדולי עולם אלו שלכאורה נעלם מהם סוגיא ערוכה בסוף מסכת עירובין (ק"ה ע"א), שם מבואר דמותר לכהן טמא להכנס למקדש לבנות ולתקן, הרי דשאני בזה טומאה משבת, ואף דעשיית הכלים ותיקונם לא דוחה שבת טומאה הותרה בו, ולא כסברת השע"צ שלמד טומאה משבת בענין זה וכך פסק הרמב"ם (פ"ז מהל' בית הבחירה הכ"ג) עי"ש.

ובטעם הדבר דטמא נכנס לתקן ולבנות, כתב במגילת אסתר דעשה דעשיית המקדש דוחה ל"ת לטמא ליכנס, אך זה תימה דלא הוי בעידנא, דמשעת כניסתו עובר בלאו, ועשה אינו מקיים אלא בעצם התיקון, והכשר מצוה לא דחי לאו כנ"ל, ועוד דהוי לאו שיש בו כרת, והנכון בזה מה שכתב המקדש דוד (בסי' ל"ח אות א') דלאו משום עדל"ת הוא אלא דילפינן מקרא כמבואר שם, והתורה התירה את הטומאה לצורך בניה

אין מלאכת המשכן דוחה שבת

ותיקון או הוצאת הטומאה, והרי מבואר שם דאף זר ובעל מום נכנסים לצורך כל אלה וגוזה"כ היא.

[ויש ליתן בזה קצת טעם ותבלין דכיון שהוא לצורך המקדש ולכבודו אין בזה איסור טומאה. וכעין סברת התוס' בפסחים (ס"ו ע"ב ד"ה והא) דכל שהוא לצורך הקרבן אין איסור עבודה בקדשים ומשו"כ מותר לתחוב סכין של שחיטה בצואר הקרבן עי"ש, ואפשר דגם איסור טומאה הותר לצורך. ומ"מ אין זה אלא טעמא דקרא].

ג

אם מעשי בצלאל היו ע"י שמות הקודש

ובכל עיקר האיסור לעשות מלאכת המשכן בשבת יש לעיין לפי"ד הגמ' בברכות (נ"ה ע"א) דיודע היה בצלאל לצרף אותיות שבהן נבראו שמים וארץ ועל ידם עשה את המקדש, ולכאורה לא יתחייב בשבת בעושה מלאכה ע"י שמות, וכמ"ש החת"ס בשו"ת (ח"ו סי' כ"ט) בשם השל"ה דמשה רבינו כתב י"ג ספרי תורה בשבת ביום מותו ע"י שם ופטור בשבת דהוי ככותב בשמאלו, ובאמת נראה דלא הוי ככותב כלל [דאם הוי ככותב בשמאל עדיין תמוה דאסור מדרבנן ופשוט דמשה רבינו קיים כל המצוות דרבנן כאברהם וכאבות לפני מת"ת], דמה שעושה אדם ע"י צירוף אותיות שבספר יצירה לא הוי מעשיו כלל, ודבר זה למדתי מסוגית הגמ' בסנהדרין (ס"ז ע"ב) דהנה מבואר שם דאף דמעשי כשפים נאסרו בלאו, מותר לעסוק בספר יצירה "כי הא דר' חנינא ור' אושעיא הוי עסקי בספר יצירה ומברו להו עיגלא תילתא כל מעלי שבתא", וכתב רש"י "וממילא אברו להו עגלא תלתא על ידי שהיו מצטרפים אותיות השם שבהם נברא העולם ואין כאן משום מכשפות דמעשה הקב"ה הן ע"י שם קדושה שלו". הרי מבואר דאין זה מעשה האדם אלא מעשה הקב"ה, ואין האדם אלא עוסק בתורה אלא דממילא נבראים לו דברים, וא"כ נראה דה"ה לענין שבת גם איסור דרבנן אין בו דגריס מלאכה מותר, וא"כ שוב צ"ב מה חילול שבת היה יכול להיות במעשי בצלאל שעשה כלי המשכן ע"י שמות הקדושים.

ונראה ברור, דבאמת עשה בצלאל את מלאכת המשכן במלאכת מחשבת באמנות נפלאה בדרך הטבע וכמבואר בפשטיה דקרא, אלא שצירף אותיות השם כדי ליצור את "נשמת הכלים" ולהאיר בהם אורות קדושה עליונים ונשגבים, אך גוף הכלים עשה

אין מלאכת המשכן דוחה שבת

במלאכת אומנות ומלאכת מחשבת ועל זה חיוב התורה במלאכת שבת וזה ברור ופשוט.

ובעיקר ענין זה עיין לעיל (סימן ל"ט) מה שהארכתי בזה.

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל

"ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אתם" (ל"ה א').

רבינו בחיי מביא מן המדרש שקהילה זו שהקהיל משה כדי ללמד את כל עדת בני ישראל את מצוות ה' ותורותיו באה לכפר על חטא העגל דכתיב בה (שמות ל"ב א') "ויקהל העם על אהרן", קהילה קדושה של מבקשי ה' כנגד קהילה של עוברי עבירה, בא זה וכיפר על זה.

ויש לעיין במהות הדברים ופנימיותם, באיזה דרך קהילה זו מכפרת על זו.

ונראה בזה, דהנה איתא בילקוט שמעוני (תחילת הפרשה רמז ת"ח):

"רבותינו בעלי אגדה אומרים מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה ויקהל אלא זאת בלבד. אמר הקדוש ברוך הוא עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת ולכנוס בבתי מדרשות ללמד ולהורות לישראל דברי תורה איסור והיתר כדי שיהא שמי הגדול מתקלס בין בני, מכאן אמרו משה תקן להם לישראל שיהיו דורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג, אמר משה לישראל אם אתם עושים כסדר הזה הקדוש ברוך הוא מעלה עליכם כאילו המלכתם אותי בעולמי שנאמר ואתם עדי נאם ה' ואני אל".

הרי לן דכאשר בני ישראל מקהילים קהילות כדי לעסוק בתורה ברבים, הקב"ה מתקלס בעולמו, וכאילו אנו ממליכים אותו בעולמו.

והרי זה היפך חטא העגל ותיקונו.

שהרי חטא העגל כל כולו פריקת עול מלכות שמים, כאשר החליפו קל

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל

אלקי עולם בעגל זהב ובאר מים חיים בבארות נשברים, ותיקונו של חטא זה בקבלת עול מלכות שמים, וכשם שפרקו עול בקהילה כך המליכו את הקב"ה במקהלות.

ונראה עוד ביתר עומק. דהנה כבר נתחבטו רבים בהבנת חטא העגל, דכי אפשר שדור המדבר שראה גילוי שכינה באופן נשגב שלא היה כמוהו לפניו ואחריו לא יהיה, ישכח אל מחוללו ויעבוד אלקים אחרים. וכי יעלה על הדעת שאלה שהיו מראים באצבע ואומרים זה קלי ואנוהו, ואלה שראו על הים מה שלא ראה יחזקאל וכל הנביאים ואלה שהקדימו נעשה לנשמע שמעו מפי הגבורה אנכי ולא יהיה לך שכחו קל הוציאם ממצרים והמליכו תחתיו אלהי זהב.

ומשו"כ פירשו דודאי לא כפרו באלקי אבותיהם, אלא עשו עגל הזהב להיות להם אמצעי בינם ובין הקב"ה. וכדרך שמצינו בכרובים שבקודש הקדשים שעליהם אמרו חז"ל (ב"ב צ"ט ע"א) "פניהם איש אל אחיו... פניהם לבית... כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום". הרי שהקב"ה משתמש בפסלי זהב כדי לגלות אהבתו וכעסו לבני ישראל, (עיין ביומא נ"ד ע"א), ובדרך זו התכוונו בני ישראל לעשות עגל זהב שבאמצעותו יתגלה להם רצון ה'.

ומצינו במדרש (שמות רבה מ"ב, מ"ג) שעגל זה נעשה ע"י שמות והפיחו בו רוח חיים עד שהיה מתהלך ואוכל עשבים וכמ"ש "תבנית שור אוכל עשב" (תהלים ק"ו כ').

ואם אכן זו היתה כוננתם מדוע אפוא נחשב הדבר לעבירה חמורה כל כך עד שדומה לעבודה זרה, ומה בין העגל ובין הכרובים.

אומר הבית הלוי (עה"ת) דההבדל פשוט ביותר, על הכרובים צוה הקב"ה ולפיכך קודש קדשים המה ומקומם לפני ולפנים, אבל על העגל לא נצטוו מפי ה' ולפיכך חולי חולין הוא ומקומו מחוץ למחנה.

וכאשר חטאו ישראל בעגל הזהב, אומר הקב"ה למשה "לך רד כי שחת עמך" (ל"ב ז'), ופירשו חז"ל (ברכות ל"ב ע"א) "רד מגדולתך". ופירש הגאון

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל

בעל ברוך טעם בספרו מרגניתא דרב.

דהנה בפרשת ואתחנן (דברים ו' ד') כתיב "שמע ישראל ה' א' ה' אחד" בד' רבתי, וזה לעומת זה עשה האלקים ובפרשת כי תשא (שמות ל"ד י"ד) כתיב "לא תשתחוה לאל אחר" בריש רבתי.

והענין בזה כדי שיתבוננו ישראל היטב להבדיל בין הטהור ובין הטמא ובין ה' אחד לבין אל אחר, ומשו"כ הוגדלו שני אותיות אלה כדי שקל יהיה להבחין בין זל"ז.

וכשחטאו ישראל אמר הקב"ה למשה "לך רד מגדולתך" כי לשוא הגדלתי אותיות אלה ולא הועיל הדבר כלל, כי בכל זאת חטאו עוד ולא הבדילו בין ה' אחד ובין אל אחר.

ובאמת אין בין ד' לר' אלא הקוץ שבימין הד', והוא שאמר הכתוב (בראשית ג' י"ח) "קוץ ודרדר תצמיח לך" – דר דר הד' והר' והקוץ שמחלק ביניהם.

ועוד רמז יש בזה קוץ ודרדר דהיינו קצ"ו במספר, הוא מה שיש בין הר' דהיינו מאתיים ובין הד' שהיא ארבעה במספר.

כי כפסע וכחוט השערה בין ה' אחד לאל אחר, ולא דוקא כקורת בית הבד, ובקל יכול האדם לטעות ולרמות את עצמו ולהגיע לעבר פי פחת בכונות טובות ומחשבת טעות.

ואין לך דרך להינצל מיצר זה של עבודה זרה ודעות כוזבות אלא על ידי עמל התורה ושימוש תלמידי חכמים אמיתיים.

ובזו הדרך באו קהילותיו של משה רבינו רעיא מהימנא לכפר על קהלו של עגל הזהב, ללמדך שרק אם נקהיל קהילות ברבים ללבן הלכה וללמד את הטועים בינה יתירה, נוכל להינצל מיצר רע זה שבא לטשטש גבולות שגבלו ראשונים ולהכשיל את עם ה' בדעות כוזבות שהן המה אבוזרייהו דעבודה זרה.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לם

